

ISSN 2147-8422

GAZIOSMANPAŐA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

GAZIOSMANPASA UNIVERSITY
THE JOURNAL OF FACULTY OF THEOLOGY

Cilt: II, Sayı: 2, Yıl: 2014/II

SEYYİD YAHYÂ ŞİRVÂNÎ'NİN BENİMSEDİĞİ SEYR U SÛLÛK ESASLARI

Kadir ÖZKÖSE*

Özet

Halvetiyyenin pîr-i sânisini kabul edilen Yahya Şirvanî, Azarbaycan'dan dünyaya yayılan mesajı ve gönderilen halifeleriyle Halviteyyenin yayılmasına katkı sağlamıştır. Telif ettiği eserler ve verdiği mesajlarla insan-ı kâmilin yetişmesini öngörmüş, nefis terbiyesine vurgu yapmış, gönlün ilahi tecellilere mazhar olmasını hedeflemiştir. Seyr u sülûk usullerinden, sâlikin ilhama erişinden, tasavvufî terbiye sonucu sâlikin ilahi nurun tecellisine erişinden bahseden Şirvanî, kalbin uyanışında aşk estetiğine dikkat çeker. Aşka boyanan, aşkın hallerine bürünen, aşkın odunda kıvama eren gönüller ona göre ilahi esrara müştak hale gelirler. Makalemizde sâlikin ilahi sırlara ermesi, keşf ve ilhamla beslenmesi, ilahi aşkı tatması ve manevî gelişiminin sağlanması değerlendirilmektedir.

---

* Prof. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kadir.ozkose@gop.edu.tr

Anahtar Kavramlar: Yahyâ Şîrvânî, Halvetiyye, sâlik, seyr u sülûk, tasavvuf, kalb, keşf.

Principles Sayyid Yahya Shirvani Adopted In His Journey To The Divine Knowledge

Abstract

Yahya Shirvani, considered to be the second great master of the sufi order; Khalwatiyya, has contributed to the spread of the Khalwatiyya order across the world with the message given via the caliphs of the order sent from Azerbaijan. Yahyâ Şîrvânî foresaw the growth of 'The Perfect Human' with the messages taken places in the works he compiled, emphasized the disciplining of the 'Nafs' (the false self) and aimed the heart to be the recipient of divine manifestations. He talks about the procedures of the journey to the knowledge(from his own being to Allah); the access of the seeker to the inspiration and to the manifestation of Divine light and also draws attention to the aesthetic of love in the awakening of the heart. According to Şîrvânî, hearts painted with love, hearts transformed into different states of love and hearts matured in the fire of love derive the divine secret. In this article issues such as: the access of the seeker to the divine secrets , the seeker to be nurtured by discovery and inspiration , the seeker to taste the divine love and the ensuring of the spiritual development him are evaluated.

Keywords: Yahya Shirvani, Khalvatiyya, sâlik, seyr u sülûk,the journey to Allah, sufism, heart, discovery of divine.

Giriş

Seyyid Yahyâ Şirvânî, Şirvân vilayetine Şamahı nahiyesinde doğmuştur. Ailesi Hz. Hüseyin'in soyundandır. Yahyâ Şirvânî, Şeyh Sadreddin el-Hiyavî'nin hem halifesi hem de damadıdır. Şirvânî, Şamahı'dan Bakü'ye gitmiş, ömrünün sonuna kadar orada irşad vazifesini devam ettirmiş ve 868/1463'te Bakü'de vefat etmiştir. Ömer el-Halvetî'nin vefatından sonra Halvetiyye silsilesi Ahî Muhammed el-Halvetî (ö. 812/1409), Hacı İzzeddin Türkmânî (ö. 828/1425) ve Şeyh Sadrüddîn el-Hiyâvî (ö. 860/1455) vasıtasıyla Seyyid Yahyâ Şirvânî'ye (ö. 869/1465) ulaşmıştır. Seyyid Yahyâ Şirvânî çok küçük yaşlarından itibaren şeriat ve tarikat sırlarına aşina olmuştur. O dönemde Azerbaycan çevresinde yayılan bâtinîlik tehlikesine karşı ehlisünnet anlayışını ısrarla savunmuştur.

Halvetiliğin esaslarını tam olarak tespit edip tarikatın şekillenmesine katkı sağlayan Yahyâ Şirvânî'nin riyazete çok önem verdiği, yaz aylarında sahraya çıkarak halvet ve ibadetle iştigal ettiği savm-ı visal yaptığı rivayet edilir. Bu özellikleri nedeniyle Yahyâ Şirvânî Halvetiyyenin "ikinci pîr"i kabul edilmektedir.

Ondan sonra Halvetiyye klasik tasnife göre dört ana şubeye ayrılır. Bunlar kuruluş tarihlerine göre şu şekilde sıralanmaktadır: Dede Ömer Rûşenî (ö.892/1486-87)'ye nispet edilen Rûşeniyye, "Çelebi Halife" diye bilinen Cemal Halvetî'ye (ö.899/1493-94) nispet edilen Cemâliyye, "Yiğitbaşı" diye bilinen Ahmed Şemseddin b. Îsâ Marmaravî'ye (ö.910/1504-05) nispet edilen Ahmediyye ve Şemseddin Ahmed Sivâsî'ye (ö.1006/1597-98) nispet edilen Şemsiyye.

Yahyâ Şîrvânî'nin yaklaşık yirmi kadar eseri vardır. "Seyyid" mahlaslı Farsça nutk-ı şerifleri vardır. Tertip ettiği "Vird i Settâr"ı bütün Halvetiyye müntesiplerinin okuduğu vird kitabı olup birçok şerhi vardır. Üç kısım, yedi bölüm ve yetmiş makam olarak tertip edilmiş şeriat, tarikat ve hakikat konusunu işleyen Türkçe-Arapça bir eser olan *Şifâu'l-Esrâr*; Farsça dört bölümden müteşekkil, akıl, kalp, ruh ve nefis ile seyr u sülûk konulu *Keşfu'l Kulûb* en meşhur kitaplarıdır. Bunun dışında *Âdâbu'l-vuzû' ve's-salât*, *Rumûzu'l-işârât*, *Menâzilu'l-âşikîn*, *Makâmât*, *Şerh-i Esmâ-i Semâniyye*, *Şerh-i Salât-ı Gülşen-i Esrâr*, *Risâle fî Salâti'n-Nebî*, *Menâkıb-ı Emîri'l- mü'minin*, *Gazaliyyat*, *Mekârim-i Ahlâk*, *Tasarrufât u Kâşifat*, *Kıssa-ı Mansur*, *Esraru't-Tâlibin* adlı müellefatı vardır. Bu eserlerinde Halvetiyye tarikatı âdâbı, halvet usulü, esma ile sülûka dair önemli bilgiler vardır.

Keşfu'l-Kulûb eserini bir sempozyum tebliğimde özel olarak ele aldığımdan burada tekrar etmeyeceğim.¹ Şîrvânî *Keşfu'l-Kulûb*'unda tasavvufî makamlardan her birinin kişiyi Hakk'ı tanımaya götürdüğünden, her bir makamın bir alametinin, batînî ve zahîrî neticelerinin bulunduğu bahseder. Şîrvânî bu alametler ve onların neticelerinden haberleri olmayan salıkların bulunduğu rahatsız olur. Eserin girişinde Hak yolunun yolcuları faydalansın diye *Keşfu'l-Kulûb* risalesini kaleme aldığını söylemekte ve bu risalesinin başında eserini Halilullah Han'a ithaf etmektedir.² Eserin imlasını Yahya b. Bahaaddin el-Hanefî gerçekleştirmiştir.³ Risalenin dili Farsça olup akıl, kalp, ruh ve nefsin hal ve mertebelerinin anlatıldığı dört bölümden oluşmaktadır. Bu

¹ Kadir Özköse, "Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin *Keşfu'l-Kulûb* Adlı Eserinde Tasfiye-yi Kalb Düşüncesi", *Kafkasya'dan Anadolu'ya Kültür Köprülerimiz Uluslararası Seyyid Yahyâ Şîrvânî ve Halvetîlik Sempozyumu*, 24-26 Kasım 2013, Bakü.

² Seyyid Yahya Şîrvânî, *Keşfu'l-Kulûb*, Manisa Muradiye Ktp., no: 2906/1, vr. 5.

³ Şîrvânî, *Keşfu'l-Kulûb*, Manisa Muradiye Ktp., no: 2906/1, vr. 31^b.

çalışmamızda *Keşfu'l-Kulûb*, *Şifaiü'l-Esrâr*, *Risâle-i Etvâri'l-Kulûb*, *Menâzilu'l-Âşıkîn* ve *Şerhu Merâtibi Esrâri'l-Kulûb* eserlerinde bahsedilen seyr u sülûk esaslarını değerlendirmeye çalışacağız.

1. Seyr u Sülûk Sürecinde Aşılması Gereken Deryalar

Şirvânî kalb-i selim olmayınca tarikat dünyasına ayak basmanın/adım atmanın yersizliğine dikkat çeker. Yahya b. Muaz er-Razî'den naklettiği haberi dikkate alarak derya ve gemi metaforlarını kullanır. Bu bağlamda kalb-i selimin gerçekleşmesi için şu dört deryadan geçmek gerektiğini vurgular. Bunlar; "*dünya*", "*halk*", "*şeytan*", "*nefs*" deryalarıdır. Bu deryalardan geçmek için sebepler ve gemiler bulmak gerekir.

a. Dünya Deryası: Yahyâ Şirvânî'ye göre; dünya *deryasının gemisi*, "*zühd*"dür, dümeni "*kanaat*"tir, *yelkeni* "*horluk*"tur, *lengeri* "*sabır*"dır.

Bundan sonra şeriata muhalefet ile "*töhmet*" yelleri bir yakadan esmeye başlasa, "*horluk*" yelkenini parça parça eder. Bir yakadan dahi "*gıybet*" ve "*bühthan*" yelleri eserse her taraftan dalgalar kum koyup gemiyi batırmaya başlar. "*Vera*" lengerini bırak ki muhalif yellere dayansın, tesir etmesin. Şimdi "*kanaat*" dümenini muhkem tutup, "*dünya*" deryasından "*cehd*" edip geçmeye çalış.

Bu sayede Allah seni "*rüşd*" yolunda muvaffak etsin.⁴

b. Halk Deryası: Halk *deryasının gemisi* ümitsizliktir. *Hak'tan gayriden ümidi kesmeli*. Dümeni dünya ile alakadan kesilmektir. *Halktan ayrılmalı, Hak ile ülfette olmalı*. Yelkeni ayrılıktır. Lengeri halvettir. *Ne zaman*

⁴ Seyyid Yahya Şirvânî, *Şifaiü'l-Esrâr Sûfi Yolunun Sırları*, haz. Mehmet Rıhtım, Sûfi Kitap, İstanbul 2011, s. 185.

ümid, tama' ve ihtila' yelleri esmeye başlasa, dalalet ve cehalet dalgaları kopmaya başlar. Sâlik halvet lengerini bırakmalıdır. Çünkü bu yel sakin olunca, muhalif yeller de sakin olur. (O zaman) kurtuluş yeli eser. Bundan sonra sâlik ayrılık yelkenini götürüp halk deryasından cehd edip geçmeğe çalışmalıdır.⁵

c. Şeytan Deryası: Şeytan deryasının gemisi zikir, dümeni teshili, yelkeni recâ, lengeri havfdtr. Ne zaman riya, ucb ve minnet yelleri esmeye başlasa, sâlik havf lengerini salmalıdır. Ne zaman bu yeller sakin olsa ihlas yeli kopar. Recâ yelkenini götürüp cehd etmeli ve şeytan deryasından kurtulmalıdır.⁶

d. Nefis Deryası: Nefs deryasının gemisi açlık ve susuzluktur. Dümeni aşk, yelkeni muhabbet, lengeri şevktir. Ne zaman hevâ ve şehvet yeli eser ise, dalgalar kopup kayalar açığa çıkar. Sâlik cehd etmeli ve gemisini batırmamalıdır. Şevk lengerini salıp sabretmelidir.

Ne zaman meveddet yeli esmeye başlasa, sâlik muhabbet yelkenini almalı ve nefis deryasını geçmeye çalışmalıdır. Ne zaman bu deryaları geçerse, tarikat yoluna girmeye layık olur. Bundan sonra sâlik kadem koyup tarikat yoluna girmelidir.⁷

2. Seyr u Sülûkun Gerçekleştirildiği Kalb Dünyası

Seyyid Yahya Şirvânî *Risâle-i Etvâru'l-Kalb* isimli eserinde kendisine yöneltilen “kalb nasıl bir şeydir?” sorusuna cevap verir. Ona göre kalb zahirde bir parça etin adıdır. Surette fayda ve zarar ondan hasıl olmuştur. Kalpte ruh cevheri saklanmaktadır. Asıl kalb bu zahir et parçasından öte Allah'ın sırlarını bilen, marifetullahı idrak edebilen, sırlar hazinesinin

⁵ Şirvânî, *Şifaü'l-Esrâr*, s. 186.

⁶ Şirvânî, *Şifaü'l-Esrâr*, s. 186.

⁷ Şirvânî, *Şifaü'l-Esrâr*, s. 186.

mahzeni olan nazargâh-ı ilahi ve tecelligâh-ı Sübhânîdir. Kalb ancak Allah'ın sıfatlarıyla sıfatlanmak ve Allah'ın emrine uymak suretiyle kemale erer. Kalb ruh ve nefsin ele geçirmek için birbiriyle mücadele ettiği bir sahadır. Kalb memleketinde huzur ve mutluluk ancak ruhun iktidar olmasıyla sağlanır.⁸ Yahyâ Şîrvânî kalb dünyasının katmanlarını şu şekilde sıralamaktadır:

a. Sadr: *Etvâru'l-Kalb* isimli eserinde kalbin kısımlarından bahseden Şîrvânî, kalbin ilk haline "sadr" adını vermektedir. Sadrın işlevselliği için İslâm cevherinin şart olduğunu belirtir. Şîrvânî'ye göre sadrın ilacı İslâm'dır. Müslümanlık nurunu bulmayanların sadrı küfür karanlığına batacak, şeytanın vesveselerine maruz kalacaktır. Sadrında Kur'ân olan, şeytanın vesvesesinden kurtulacaktır. İslâm ve Kur'ân'ın hükmüne riayet sadrın ilahi hazinelerin mahzeni olmasını sağlayacaktır.⁹

b. Kalb: Şîrvânî gönlün ikinci halini kalb diye isimlendirmektedir. Kalbi imanın madeni olarak nitelemektedir. İmanın yerini kalb olarak betimleyen Şîrvânî, aklın nurunu da imanın burhanı şeklinde dile getirmektedir. Zira kalb ancak akıl ve iman nuruyla güç kazanmaktadır. İmanın tadına varan, aklın nuruyla basiret ve firaset duygusu elde eden kalb, sonunda tahkik meyveleri toplamaya başlar.¹⁰

c. Şeffâf: Şîrvânî, gönlün üçüncü haline şeffâf adını vermektedir. Şeffâf, muhabbet mahallidir. Aşk burada zuhur etmiştir. Âşıkların kemal noktasıdır. Seyr u sülûkta kemal kazanmak şeffâfın işlevselliği ve aşkın hakikatine ermekle doğru orantılıdır. Kalbi yaratan Allah, burada sevgiyi

⁸ Seyyid Yahyâ Şîrvânî, *Risâle-i Etvâr-i Kalb*, Manisa Muradiye Ktp. 2906/8, vr. 8-9.

⁹ Şîrvânî, *Risâle-i Etvâr-i Kalb*, Manisa Muradiye Ktp. 2906/8, vr. 12.

¹⁰ Şîrvânî, *Risâle-i Etvâr-i Kalb*, Manisa Muradiye Ktp. 2906/8, vr. 13.

de vücuda getirmiştir. Sevgiden yoksun kalbler ölüdürler.¹¹

d. Fuâd: Gönlün dördüncü hali fuâddır. Sâlikin kalbini bürüyen perdelerden kurtulması, ilhamât-ı Rabbaniye mazhar olması, idrak gücünün artması, Hakk'ın hitabını idrak etmesi, açılımlar kazanması, gayb âlemlerinin esrarına muttali olmasıdır. Burada ru'yet mahalli gerçekleşir. Fuâdda gerçekleşen keşiflerle sâlikin gönlünde inkılaplar vücuda gelir. İlahi hitabı duyan, el-hissü kable'l-vuku' gücünü elde eden, eşyanın künhüne ermeye başlayan, perde arkasındaki esrâr-ı ilahiyyeyi tahkik eden ehl-i fuâd, eğrilikten kaçınmaya ve salaha ermeye başlamıştır.¹²

e. Heyyetu'l-Kalb: Gönül heyyetu'l-kalb durumunda marifet mahalli konumuna gelmiştir. Şeffâf durumda kazanılan muhabbet dostluğa dönüşmüştür. Muhabbetin aşk halini kazandığı bu mertebede güzellikler sahibinin gözünü gönlünü bürümüştür. Heyyetu'l-kalb sahibinin nazarında vuslat da hicran da birdir. O her an sevdiğiyle beraber, tamamen sevgi kesilmiştir. O her durumda sevgilinin iştihakına büründüğü için firkat demlerindeki ruhun kederlerine şifa olur. Marifetullah bilinciyle muhabbetullahı derinden hisseden bu kalb, bir an sevgiden yoksun kalsa ebedi ölümün acısını derinden hissedecektir.¹³

6. Suveydâ: Gönülde gayb sırlarının açıklandığı kısma suveydâ adı verilmektedir. Şirvânî Allah'ın suveydâ sahiplerine gaybî ilimleri bağışladığından, ilmu'l-esmâ ikramında bulunduğu bahsetmektedir. Suveydâsı işlevsel olan gönlün hikmet-i Sübhaniyyeye kaynaklık teşkil ettiğini söyleyen Şirvânî, süveydadın yüz çeşit burhanın peyda kılındığını belirtmektedir. Süveydânın idrak ettiği ilmu'l-esmâ, meleklerin bile aciz

¹¹ Şirvânî, *Risâle-i Etcâr-i Kalb*, Manisa Muradiye Ktp. 2906/8, vr. 13^a.

¹² Şirvânî, *Risâle-i Etcâr-i Kalb*, Manisa Muradiye Ktp. 2906/8, vr. 13^a.

¹³ Şirvânî, *Risâle-i Etcâr-i Kalb*, Manisa Muradiye Ktp. 2906/8, vr. 13^a-14^a.

kaldığı ilahi hazinedir. Süveyda ehline bağışlanan bu ilmu'l-esmâ sahip olduğu hilm sebebiyledir. İlahi sır ve rumuzların saklı bulunduğu ve meleklerin bile mahrum kaldığı suveydâ, ilahi hazinelerle dolu, dertli gönüldür. Bu gönül padişaha layık bir saraydır. Suveydâ, Allah'ın hâs kullarına bağışladığı, vahdet nurunun parladığı, yaratılmışların şifa bulduğu, insanoğlunun hem dünyada hem de ukbada zincirlerden kurtulduğu, Hakk'ın nazar kıldığı, marifetin kemal bulduğu, kurbiyet makamının hasıl olduğu, kişinin kendini idrak etmeye yol bulduğu bir gönüldür.¹⁴

7. Behcetü'l-Kalb: Gayret makamına erenlerin, masivadan tamamen sıyrılanların, Hak'tan gayrıya iltifat etmeyenlerin, Hak'la ünsiyet kuranların, vuslat şerbetini içenlerin kalbi behcetü'l-kalbdır. Bu gönül nurlar hazinesidir. Zât tecellisinin mahallidir. Her an farklı bir sıfat tecellisinin yaşandığı gönüldür. İlahi nimetlerle sübut bulan bir gönüldür. Her dem hayatiyet kazanan, diri, hisli ve duyarlı bir gönüldür. Hakk'ın yardımına mazhar olmuş, Allah'ın Kur'ân'da adına yemin ettiği, "lekad keremnâ benî Adem"¹⁵ diye insanı tebci ettiği, Adem verilen keramet olarak verdiği, Allah'ın ihsan ve nimetlerine gark ettiği bir kıymettir. Allah Ademoğlundan başkasını bu sırra mahrem kılmıştır. Bu sırra giriftar kılınan insan eşyada mükerrem kılındı, sırr-ı esmâ onda münkeşif oldu, hubbetullah-i a'zam onda husule geldi.¹⁶

Etvâru'l-Kalb eserinde kalbin kısımlarını; sadr, kalb, şeffâf, fuâd, heyyetü'l-kalb, suveydâ, behcetü'l-kalb şeklinde sıralayan Şirvânî, eserin sonunda şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

¹⁴ Şirvânî, *Risâle-i Etvâr-i Kalb*, Manisa Muradiye Ktp. 2906/8, vr. 14-14b.

¹⁵ İsrâ, 69.

¹⁶ Şirvânî, *Risâle-i Etvâr-i Kalb*, Manisa Muradiye Ktp. 2906/8, vr. 15-15b.

Kalbin yedi kısmına hayatiyet kazandıran sâlik sonunda dinde yer edinir. Gönlü tüm eşyaya tasarrufta bulunur. Yakîn nurunu elde eder. Gönlünü hastalıklardan salim olur. Varlık kisvesinden soyutlanır. Hastalık yok olup sıhhat husule gelir, garaz yok olup cevher hasıl olur. Her iki cihanda cevher haline gelen bu gönülden insanlık sırrı zuhura gelir. Allah dostlarının hallerinden haberdar olur. Tüm işlerinde Allah'a itaatkâr olur. Kulluk bilincine erer. Hak'tan başkası onun nezdinde batıl olur. Kur'ân ilimlerine vakıf olur. Kur'ân'ın menzil edindiği gönül konumuna yükselir.

Şîrvânî, eserinin devamında rahmeten li'l-âlemîn konumuna yükselen böylesi bir gönlü arayıp bulmamızı bizlere tavsiye etmektedir. Böylesi bir gönle yoldaş olanların kemal kesbedeceğini söyler. Yedi katmanıyla aktif konumda bulunan bu gönlün vesile edinilmesini, tasavvufta tevessülün ne denli önemli bir metot olduğunu, rehber edinmenin gereğini, mürşid-i kâmile duyulan ihtiyacın büyüklüğünü bizlere anlatır.¹⁷

3. Seyr u Sülûk Makamları

Mana deryasından sır aramak, yol kazasına uğramamak, muhataplarını arif kılmak gayesiyle tasavvufî makamlardan bahsettiğini söyleyen Şîrvânî, Fatîha'nın "seb'u'l-mesânî" olması gibi gönlün anlam dolu yedi hazinesinin bulunduğunu söylemektedir. Ona göre gönlün her bir hazinesinde bir hikmet saklıdır. Gönül hikmetlerinin zuhura çıkması ayrı birer ilahi isimlerdir. Gönül hazinesine ait bu isimlerden her biri ilgili gönül katmanının ism-i azamı kabul edilmektedir. Çünkü o âlem kapısının anahtarı bahsedilen bu isimlerdir.

¹⁷ Şîrvânî, *Risâle-i Etxâr-i Kalb*, Manisa Muradiye Ktp. 2906/8, vr. 15-19.

a. Seyr İla'llâh Makamı: Şîrvânî, seyr illallah makamında terk bilincine ermek gerektiğini vurgular. Terk-i mal, terk-i makam, terk-i dünya, terk-i ukba, terk-i hestî ve terk-i terk aşamalarıyla Allah'tan gayrı herşeyin fani olduğunu, fanilere bel bağlanılamayacağı, vuslata ermek için kesrete dalmamak gerektiğini vurgular. Ona göre; şehvî arzular, kibir, yemek yeme arzusu, uykuya düşkünlük ve rahat yaşama alışkanlığı terk edilmeden kayıtlardan kurtulmak mümkün değildir.¹⁸ Seyr illallah makamında riayet edilmesi gereken ikinci şart tevazu sahibi olmaktır. Tevazuu edeple yoldaş kılan Şîrvânî, küçük büyük, köle sultan, fakir zengin herkese mütevazi davranılmasını tavsiye etmektedir.¹⁹

b. Seyr li'llah Makamı: Bu makamın şartı, nefsin üzerine ayak basıp yürümek, gafletten kurtulup ilahi rıza uğrunda tahammül göstermektir. Hakk'a yürümek için bu yolda değirmenin altındaki taş olmak ve gözlerden kanlı yaşlar akıtmak gerekmektedir.²⁰

c. Seyr 'ale'llah Makamı: Seyr alallah makamı esma ve sıfat vadisidir. Bu bağışın şahidi Yüce Zat'ın lütfundandır. Bu hal, kişinin varlığını eksiltmesi şartıyla kendisine yüz gösterir. Bu makamda Allah salike rehberlik eder. Yine bu mekânda Hak kelimî salike delil olur. Allah kuluna cemâlini gösterir, kapıyı açar ve örtüyü gözünün önünden kaldırır. Bu vadede insan ayaksız yürür ve sonunda can sırlarla dopdolu hale gelir.²¹

d. Seyr ma'allah Makamı: Bu makamda sâlik; esmâ ve sıfat sırrına şahit olur, gördüğü sırlar âlemine hayran kalır, yağmur yüklü bulutlar

¹⁸ Seyyid Yahya Şîrvânî, "Menâzilu'l-Âşîkîn Aşıkların Menzilleri", Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pîr Seyyid Yahya Şîrvânî Hayatı ve Eserleri, haz. Hasan Almaz, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2007, s. 158-159.

¹⁹ Şîrvânî, *Menâzilu'l-Âşîkîn Aşıkların Menzilleri*, s. 159-160.

²⁰ Şîrvânî, *Menâzilu'l-Âşîkîn Aşıkların Menzilleri*, s. 160-161.

²¹ Şîrvânî, *Menâzilu'l-Âşîkîn Aşıkların Menzilleri*, s. 161.

gibi rahmet taşımaya başlar, mana deryasına gark olur, “len teranî” okunu fırlatır, hidayet ile yoldaş olur, vahdet testisinden bade içer, “kab-ı kavseyn”i mesken tutar, ney gibi inler durur. Sonunda sâlik, hikmet sırlarının âlemi olmuş, halk üzerine nimetleri saçmış, sırlar hazinesinin anahtarı olmuştur. Bu makamda vuslata ermenin tadını çeken sâlikin içi sırlar mahzeni olur, ibadetlerinde daima dostu görür, yolu hep Hakk’adır, hep O’nunla oturur.²²

e. Seyr fi’llâh Makamı: Seyr makamında hakikat salike yoldaştır. Zâtî şahadette gerçekleşen yolculuğunda sâlikin hakikat gülleri açar. Zâtî tecelliler gerçekleşince muti-yi bâkîden bir bekâ bulur. Öyle ki, tüm esmanın eksiklikleri düşer, esma müsemmaya dönüşür ve ademiyyet sırrına erişir.²³

f. Seyr ani’llah Makamı: Seyr anillah sâliki Allah’ın sırrına vakıf kılan makamdır. Seyr makamında sâlikin halvetgâhı kurb menzili, hali daima “li ma’allâh” olur. Bu makamda salike vahdetten kesrete dönüş verilir ve ondan vahdete doğru yol bulunur. Onun irşadından yaratıklar yarar sağlar. Gül bahçesinden nice güller toplanır. Yaratıklar ondan hikmete yol bulur. Hikmet hazinesinin anahtarı onun elindedir. Bazen ona halvette kurbet bazen firkat ve hicran verilir. Hak’tan gelen cefa ona bağış olur, Hak’tan gelen sıkıntı ona şifa olur. Gamma yüzlerce şevkle “merhaba” der. Belasına yüzlerce zevk ile “es-salâ” der. Yüzlerce bela içinde odur mutlu olan, her iki cihanda odur gülen. Bu özellikleri sebebiyle sâlik seyr anillah makamında can u gönülden dostu muti’ olur, daima gam tohumunu cana saçar. Onun gamdan başka arayıp sorduğu

²² Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşıkân Aşıkların Menzilleri*, s. 163-164.

²³ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşıkân Aşıkların Menzilleri*, s. 164-171.

yoktur. Bir an iki alemde de kendinden de geçer. Sonunda ne âlem kalır orada ne de Adem. Allah ona kademden bir hayat bağışlar, hilafet tacını onun başına koyar, nübüvvet nurunu ona yoldaş yapar. Onu ikrar eden her kimse muvahhid, inkar eden mulhid olur.²⁴

g. Seyr bi'llah Makamı: Seyr billah makamındaki sâlik âh u figan eder. Fenâdan sonra bakâ mertebesine ermiştir. Hak'tan başka kimse onu bilemez. Her an bir taraftan dostlarına celâl testisinden tattırırken bir yandan da cemâl zevkini sunar. Herkes bu makamdaki sâlikin celâlinden fenâ, cemâlinden bakâ bulur.²⁵

4. Seyr u Sülûk Menzilleri

Kırk farklı tasavvufî menzilden bahseden Şirvânî bunları şu şekilde sıralamaktadır: Niyet, inâbe, tevbe, irade, mücahede, murakabe, sabır, zikir ve fikir, nefse muhalefet, rızâ, muvafakat, teslimiyet, tevekkül, zühd, ibadet, verâ, ihlas, sıdk, havf, recâ, fenâ, bakâ, ayne'l-yakîn, marifet, velâyet, şevk, muhabbet, vahdet, kurbiyet, üns, visal, huzur, visâl, keşf, huzur, tecrîd, tefrîd, inbisât, tahayyûr, nihayet, tasavvuf, kurbu'l-kurb.

1. Niyet: Menzillerin ilki niyettir. Niyetin halis ve kavi kılınması esastır. Niyeti sağlam olanlar fakir de olsalar emir konumuna yükselirler. Niyeti samimi olanlar lütuflara mazhar, dertlerine derman ve hastalıklara şifa bulurlar.²⁶

2. İnâbe

3. Tevbe

4. İrade

²⁴ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşikân Aşıkların Menzilleri*, s. 172-173.

²⁵ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşikân Aşıkların Menzilleri*, s. 174-175.

²⁶ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşikân Aşıkların Menzilleri*, s. 136.

5. Mücahede: Cemalullahı kavuşmak sâlikin temel gayesidir. Cemalullahı kavuşmak isteyen âşıklar can fedasına koyulurlar. Cemalullahı kavuşmanın bir diğer şartı cehde bürünmektir. Zira “cahedû” hükmü gereğince yol alanlar, O’nun emrinden zerre kadar bile olsa ayrılmazlar. Allah mücahede eden salike “ma’allah” nimetini tattırır ve onu salih amel sofrasına oturtur.²⁷

6. Murakabe

7. Sabır: Kahır ve cebrin ilacı sabırdır. Sağanak halinde yağın belaların defî, başa gelen felaketlerle baş ediş ancak sabırla gerçekleşir. Sabır şerbetini içenler için lütuf da cebir de bir olur. Dergâhında her daim sabra bürünmek gerektiğini söyleyen Şîrvânî, ancak sabrın kemalini herkesin gerçekleştiremeyeceğini dile getirir.²⁸

8. Zikir ve fikir: Allah’a gönül vermek zikrini hatırdan çıkarmamayı gerektirir. Gönülde hatırası güçlü olanın dillerinde sevgilinin yadı çok olur. Gaflet âşıkların felaketidir. Âşıklar sevdiklerinin zikrinde o kadar gark olmuşlardır ki, O’ndan gayrısını düşünmeye yeltenmez, O’ndan başkasından talepte bulunmaz ve bir başkasına bel bağlamaz. Vücudu tamamen zikir haline dönüşen sâlikin her zerresinde yüzlerce fikir oluşmaya başlar. Tefekkürü bol ve güçlü olanların zikri daimi olur. Zikre koyuldukça da aşk ve heyecan meydana gelir. Gerçekleşen tefekkür, tezekkür ve heyecan ruhundan yüzlerce yeni manalar hasıl olmaya başlar.²⁹

9. Nefse Muhalefet: Nefse muhalefeti şiar edinen sûfî, asla nefesine güvenmez, nefsinden hoşnut olmaz, nefsinin kendi haline bırakmaz ve

²⁷ Şîrvânî, *Menâzilu'l-Âşîkîn Aşıkların Merzilleri*, s. 138.

²⁸ Şîrvânî, *Menâzilu'l-Âşîkîn Aşıkların Merzilleri*, s. 139.

²⁹ Şîrvânî, *Menâzilu'l-Âşîkîn Aşıkların Merzilleri*, s. 140.

nefsinden emin olmaz. Bir anlık nefse uymak Sevgili'nin cemâlinden mahrumiyeti sağlar. Nefsin hiçbir arzusuna ömür boyunca bir anlık bile olsa müsamaha gösterilemez. Nefsin hoşnutluğu değil mahcubiyeti esastır. Nefse muhalefet nahoş fiillerden kurtuluşu, nefsin serkeşlikten kurtulup uysallaşmasını sağlar.³⁰

10. Rızâ: Her an Allah'ın zikriyle meşguliyet zâkiri ilahi rızayı kazanma şansına erdirir. Kullun Rabbimizden hoşnutluğu gerektirir. Yüzlerce sıkıntı çekilse de Dost'tan gelen herşeye rızâ gösterilir. O'nun binlerce oku doğrudan gönle sapsansa da, rızâdan bir zerre kadar dahi eksiltmez. Binlerce tür zehir içirilse de daima tevazu içinde çalışır.³¹

11. Murâkabe: Sultanın sırrından haberdar olabilmek için daima cananın yolunu gözetlemek gerekmektedir. Allah'ın cemalini görebilmek murakabe eğitiminin güçlü olmasına bağlıdır. Murakabesi yerinde olanlar kesretten yüz çevirip vahdete ererler. Vahdet kadehinden içenlerin nazarın ne milliyet ne de cinsiyet ayrımı olur. Murakabe eğitimi alan kişiler takva elbisesine bürünürler, her türlü zahmetten kurtulmuş olurlar, mana ilimleri artar, hakikat deryasının incilerini devşirirler.³²

12. Teslimiyet

13. Tevekkül: Teslim menziline ulaşanlar bela tuzağına maruz kalınca teslim sırrının önlerinde siper olduğu görülmektedir. Dostun yoluna candan teslim olanlar, derdinden gece ve gündüz kanlı yaşlar dökenler, Cananın yolunda canını kurban edenler, gönül sadakatiyle Sübhan'a teslim olanlar, O'nunla başbaşa kalma şerefine ererler. Teslim elbisesini giyenler Dost'a kavuşmanın şerbetini içerler. Teslim ve tevekkül

³⁰ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşıkân Aşıkların Merzilleri*, s. 140.

³¹ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşıkân Aşıkların Merzilleri*, s. 141.

³² Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşıkân Aşıkların Merzilleri*, s. 138-139.

menziline erişenler yaratılmışlardan istemeyi bırakırlar. Çünkü tevekkül, kişiye minnetsiz azık ulaştırır.³³

14. Zühd: Zühd menziline erişenlerin işi gücü tesbih ve virddir. Çünkü Allah'ı anmak dışında bir işi olmaz. Zikrin tadına erenler zahirlerini güzelleştirmeye kalkışmaz, yamalı elbiseler içinde baha biçilmez hazine saklarlar. Onlar kendilerine seccadeyi kilim ve yumuşaklığı şiar edinmişlerdir. Onlar gönül ve canı tamamen Mevlâ'ya bıraktıkları için dünya sevgisine tamah etmeyi keşmişlerdir. Onların Allah'ı zikirden başka münisi, cehd ve ibadetten başka gayreti yoktur.³⁴

15. Verâ: Verâ menziline erişenlerin şehvî duygularını azaltmaya çalışan sâlik, sohbet, halvet ve uzleti seçer.³⁵

16. İhlas: İhlas menziline ulaşıncaya nice sırlar açığa çıkar. Kulluk ve itaat gayretine en ufak bir nefsanî duygu öne çıkacak olursa, Şirvânî'nin tavsiyesi ihlas duygusuyla iyi şekilde değerlendirip o duyguyu ateşin içine atmaktır. Kulluğun saf ve katıksız olması esastır. Çıkar beklentisiyle gerçekleştirilen ibadet girişimleri yersiz kalmaktadır.³⁶

17. Sıdk: Sıdk menziline önemine dikkat çeken Şirvânî, bizleri dilimizi gönlümüzle hemdem kılmaya davet etmektedir. Kalbin esrar küpü, dilin de tercümanı olmasını önemsemektedir. Dilin selameti kalbin salahiyetiyle doğru orantılıdır. Dilin doğruluğundan önce kalbin sıdka bürünmesi gerekmektedir. Gönlün ahvlaini keşfetmeyi bilenler için mana sırları ayan olur. Gönlünü ve dilini doğruluğa alıştıranların yaşamları

³³ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşıkân Aşıkların Merzilleri*, s. 142-143.

³⁴ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşıkân Aşıkların Merzilleri*, s. 143.

³⁵ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşıkân Aşıkların Merzilleri*, s. 144-145.

³⁶ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşıkân Aşıkların Merzilleri*, s. 1445.

müstakim olur.³⁷

18. Şevk: Şevk menziline ulaşanların ney gibi inleyip durduklarından bahseden Şirvânî, canların iştiyak ateşinden yanıp kavrulduklarını dile getirir. İштиyak kadehinden içenlerin hesap ve kitabı, yarını dünü, gelecek kaygısı olmaz. Şevk duygusuna bürünenlerin O'na kavuşma özleminden başka munisi mi olur hiç? Ne evlat düşüncesi, ne sevgili hevesi, ne çoluk çocuk derdi, ne aile güvencesi, ne akraba ne de ahbab-ı yaran tesellisi bulunur. Maldan da mülkten de makamdan da mevkiden de geçmişler Mevlâ'nın şevkine bürünüp serdern geçmişlerdir.³⁸

19. Muhabbet: İштиyak duygusunu zirveleştirenler muhabbet kâsesinden içmeye başlarlar. Muhabbet duygusunu gönlünde perçinleyenler hem aşk yoluna koyulur hem dertlere düşar olur. Muhabbet erleri Hak'tan ilahi sevda dışında bir beklentiye koyulmazlar Muhabbetullahın yoğunlaştığı gönülde ne dünya arzusu ne de ahiret kaygısı gelir. Hakk'ın sevgisine dalarlar değil dünya ve ahiret beklentisinden, kendi varlıklarından dahi vazgeçerler. Zira insanı kimlik buhranından kurtaran en önemli eğitim muhabbet hamuruyla yoğrulmaktadır.³⁹

20. Vahdet Neşesi: Şirvânî eşyanın aslını Zât'ın nuru olarak görmekte, eşyanın suret ve örtüsünü ilahi sıfatların tezahürü kabul etmektedir. Ona göre ilahi aşkı tatmadan kimse vahdete eremez. Vahdet şerbetini içen canlar anında kendilerinden geçip tüm varlıklarını

³⁷ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşıkân Aşıkların Merzilleri*, s. 145-146.

³⁸ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşıkân Aşıkların Merzilleri*, s. 149-150.

³⁹ Şirvânî, *Menâzilu'l-Âşıkân Aşıkların Merzilleri*, s. 150

unuturlar.⁴⁰ Tıpkı muhabbet neşesi gibi vahdet menzili de sahibinin gönlünü her iki âlemden kurtarır. Yüzünü kesretten vahdete çevirenler, her iki âlemin nakşından yararlanırlar. Vahdet neşesiyle ruhunu deryaya salanlar ne dünya evinde mesken tutarlar ne de ukbâ mülkünde yer edinirler, onlar mekansızlık sırrına erip lâ mekân boyutunda sonsuzluk tecrübesinden bahsederler.⁴¹

21. Kurbiyet: Kurbiyet menziline gelenler ise kulluktan sonra padişahlık yapar. Mekân ve zaman kaydından uzak olan kurbiyet sahası, her isteyenin dileğine erdiği menzildir. Kurbiyet menziline âlemlerin emanetini üstlenen sâlik, kendisine sunulan temiz nimetlerin hakkını vermeye çalışır. Bu makamda rahmet deryası coşmaya başlayınca binlerce okyanus çiğ mesabesinde olur. Kurbiyet makamındakiler böylelesine sebepsiz veren bir bağışlayıcıya sahip olduklarından dolayı O'nun lütfuyla daima ümitvar olurlar. Zira O'nun fazlı kulu padişah yapar, O'nun lütfuyla daima naz yapar, O'nun nazı O'nun lütfundan reva olur.⁴²

22. Huzur: Gönlün ve ruhun daima sevinç içinde olması huzur menziline ulaşıldığının göstergesidir. Huzura erenler bir an bile olsa dosttan ayrı kalmazlar. Onlar Hak'tan gelen bağışı huzur içinde huzur bilirler. Huzurdan bahsetmenin sınırı yoktur, bu zevki ancak tadan bilir.⁴³

23. Tecrîd: Huzurun tadına ermek belalarla iptila edilmeye kapı aralamaktadır. Huzuru takip eden bu tecrîd menziline sâlik artık belalara bir merhaba der. Tecrîd menziline ulaşan sâlik artık Cennet bağışı türlerinden çöl ceylanı gibi kaçmaya başlar. Belaya.gark olan derviş,

⁴⁰ Şirvânî, *Menâzîlul-Âşîkân Aşıkların Menzilleri*, s. 124.

⁴¹ Şirvânî, *Menâzîlul-Âşîkân Aşıkların Menzilleri*, s. 150.

⁴² Şirvânî, *Menâzîlul-Âşîkân Aşıkların Menzilleri*, s. 151.

⁴³ Şirvânî, *Menâzîlul-Âşîkân Aşıkların Menzilleri*, s. 153.

belanın da “Dost”tan geldiğini bilir. Gama merhaba diyen bu derviş hiç gam ve kederden şikayet eder mi? Zira o, Dost’tan başka maksudum olmasın diye Mabud dışında her şeyden uzak durur.⁴⁴

24. Tefrîd: Tefrid menziline yükselen sâlik, bu kez kendi varlığına tekme vurur. Hatta tasavvuf yolunda bu menzil hasıl olunca, tefrîd salike padişaktan bir elbise olur. Tefrîd menzilinün Hz. Adem’den miras kaldığını düşünen Şîrvânî, bu menzilde kişinin her iki alemde de garip olduğundan bahseder. Ehl-i tefrîd âlem halkı arasında ferd oldukları için daima çok dertlidirler. Bu şekilde her iki âlemin zehrini içenler birkaç zerreden cûş u râha gelmezler. Tefrîdden öte meşgalesi olmayanlar her iki âlemde mağara dostu olurlar.⁴⁵

25. Muvafakat

26. İbadet

27. Havf

28. Recâ

29. Fenâ

30. Bakâ

31. Ayne’l-yakîn

32. Marifet

33. Velâyet

34. Üns

35. Visal

36. Huzur

37. Keşf

⁴⁴ Şîrvânî, *Menâzilu'l-Âşîkîn Aşıkların Menzilleri*, s. 153.

⁴⁵ Şîrvânî, *Menâzilu'l-Âşîkîn Aşıkların Menzilleri*, s. 154.

38. İnbisât
39. Tasavvuf
40. Kurbu'l-kurb.

5. Yedi Makam ve Kırk Menzille Sâlikin Aşması Gereken Yedi Vadi

Şîrvânî *Şerhu Merâtibi Esrâri'l-Kulûb* isimli eserinde, Allah'a kavuşmak için tasavvuf ehlinin aşması gereken yedi vadiyi ele almaktadır. Bu vadiler; kalb, aşk, marifet, istiğna, tevhid, hayret ve fakr u fenâ vadileridir. Bunlar yedi vadi adı altında tek tek açıklanmaktadır. *Heft Vâdı* adıyla da bilinir. Eserin dili Farsçadır.⁴⁶

a. Kalb Vadisi: Şîrvânî'ye göre ilk vadi, kalbin mamur kılınmasıdır. O, kalbin imarını sağlamak için öncelikle sâlikte talebin bulunması gerektiğini öngörür. Nesebin değil külli hakikatin talep edilmesini tavsiye etmektedir.⁴⁷

Kalbin imarında ikinci esas ağyârdan el çekip Yâr'a gönül vermektir. Ona göre benlikten geçip kendimizi görmemek, Dost sokağına doğru yol tutmak kalbî inkişafa yol açacaktır. Benlik iddiasından kurtulanlar ölmeden önce ölme sırrına erenlerdir. Varlık elbisesini parçalayan, candan geçme pahasına yolu kat edenlere yüz binlerce can ve gönül bağışlanır.⁴⁸

Kalbin ıslahını sağlayan üçüncü unsur aşk derdine düşer olmaktır. Şîrvânî'ye göre aşk, sarhoşluk yanışının harmanıdır. O bu sarhoşluğu akli

⁴⁶ Hasan Almaz, *Bakî'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pîr Seyyid Yahya Şîrvânî Hayatı ve Eserleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2007, s. 44.

⁴⁷ Seyyid Yahya Şîrvânî, "Şerhu Merâtibi Esrâri'l-Kulûb", *Bakî'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pîr Seyyid Yahya Şîrvânî Hayatı ve Eserleri*, haz. Hasan Almaz, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2007, s. 190.

⁴⁸ Şîrvânî, *Şerhu Merâtibi Esrâri'l-Kulûb*, s. 190.

abâd eden durum olarak nitelemektedir. O âşık olmayanları ham kalmakla suçlamaktadır. Ona göre akıllı âbâd edenler zahirî intizama bürünürken, aşkı âbâd edenler içsel derinliğe sahip olurlar. Diğer bir ifadeyle akıl, hocalık yapma derdinde, aşk ise kullukta bulunma azmindedir. Yine ona göre akıl, namus ve isme yücelik katar, aşk ise şan ve şöreti terk edip kendini ifna eder, harabat ehli olmaya teşvik eder. Akıl erbabı ile âşıkların ahvalini karşılaştırmaya devam eden Şirvânî, aklına güvenenlerin Hakk'a yakınlıktan geri kaldıklarını, âşıkların ise Hakk'ın yanında üstad olduklarını beyan etmiştir. Onun ifadesiyle âşığın yiyeceği dert ve yürek kanıdır. Diğer yandan âşık maşuktan sürekli dert diler.⁴⁹

b. Aşk Vadisi: İkinci vadide sâlikin önüne aşk çıkar. Aşk sahibini söz ve lakırtıdan kurtarıp ruhta bir ateş vücuda getirir. İnsanı kemale erdiren ve kendisini irşat eden aslında bu dert ateşidir. Dert ateşine müptela olanlar içini safileştirir, cehennem ateşinden korkmamaya başlar.

Sâlikin içine kor gibi düşen bu dert ateşi sâliki deryalara salar kah inletir kah mest eder. Kah harabatta kendinden geçer, kah kendisiyle münacaata dalar. Kah kendi kahıyla fani kılar kah kendisi için baki kılar. Kah onu kavgaya salar kah bu kavgada onu rüsva kılar. Âdet ve merasimlerden kurtulmayı, iddia makamından sıyrılmayı, zevahire aldanmamayı, kayıtlardan uzaklaşmayı sağlar. Âlemde kötülük değil güzellik görmeye başlar. Sonunda vahdet deryasına dalıp vahdet kadehinden içmeye, içtiği mey ile terbiye olmaya başlar. Dert ateşinin yakıp inettiği, hamlıklarını giderip kemale büründürdüğü bu dert ateşi,

⁴⁹ Şirvânî, *Şerhu Merâtibi Esrâri'l-Kulûb*, s. 192-193.

kendisini söyletmeye, sözlerini nazma dökmeye, kendi macerasını başkalarına anlatmaya yol açar.⁵⁰

Aşk vadisinde dert ateşiyle yanan, vahdet kadehinden içen salık sonunda candan geçmeyi öğrenir. Öyle ki Hak cemalini gösterince, ortada sâlikin kendi varlığından eser kalmaz. Kendini Hakk'a ayna kılar, esma ve sıfat tecellileri kendinde görülür hale gelir. Güneşin girdiği yerde gölgeden eser kalmadığı gibi gerçekleşen zât tecellisiyle ise esma ve sıfat tecellisinden emare kalmaz.⁵¹

Aşk denizinde gemiye binen, tehlikeler zuhur edince denize düşen kişinin varlık namına tüm imkanlarını kaybetmesi gibi vahdet deryasına düşüp hakikatle yüzleşen sâkr fakra erer, yokluk deneyimi gerçekleştirir. Yokluk zevkine erenler sırtlanırlar. Kendilerini göstermekten imtina ederler. Kendilerini başkalarının değil Hakk'ın görmesi için çırpınırlar. Aşk vadisinde toprak olmak, serden geçmek, iffet, fakirlik ve yokluk yolunu tutmak, kendini satıp yokluk şarabını almak esastır.⁵²

Aşk erlik lokmasıdır. Erenlerde korkaklık, zayıflık, tedirginlik ve ürkeklik olmaz. Göze alamadıkları yola çıkmazlar. Hakkını veremeyecekleri işe kalkışmazlar. Gereğini yerine getiremeyecekleri söze yeltenemezler. Erlik lokmasını herkese sunmazlar. Aşk lokmasını yutmak her kişinin harcı da değildir. Aşk lokmasını yiyenlerde gaflet eseri görülmez. Aşkla uyku asla bir araya gelemez. Aşk gönül bekçisi olmaya gerekli kılar. Bekçinin nöbette uyuması düşünülemez. Aşığın ömrünü uykuya vermesi hiç arzu edilmez. Nefis ve şeytan gibi azılı düşmanlar

⁵⁰ *Şiroâî, Şerhu Merâtibi Esrâri'l-Kulûb*, s. 194-195.

⁵¹ *Şiroâî, Şerhu Merâtibi Esrâri'l-Kulûb*, s. 196.

⁵² *Şiroâî, Şerhu Merâtibi Esrâri'l-Kulûb*, s. 197.

tüm varlığımıza kastederken, servet ve emlakımızı ele geçirmek isterken bizlerin kendimizi uykuya kaptırmamız kendimizi aldatmaktır.

Gafleti kovmak, rahatı terk etmek, varlık kisvesinden soyutlanmak ve aşkı rehnüma kılmak, sâlikin yâkin sıfatına bürünmesini, Allah'a kavuşmasını, irfan sırrına ermesini, Dost yüzünü görmesini sağlar. Aşkı sağlam olanlar marifetullahı gerçekleştirmede yol almış olurlar.⁵³

c. Marifet Vadisi: Marifet vadisinde sâlik maceraya atılmadığını, körü körüne bir yolculuğa çıkmadığını bilir. Marifet vadisinde başı sonu olmayan yolların varlığına şahit olur. İhtilafli görüşler, değişik haller, acayip söylemler karşısında sarhoşa döner, ne yapacağını şaşırmağa başlar. Aykırı görüşler, farklı duygular, değişik mezhepler, değişken rtavırlar karşısında selamete ermek ancak marifet gücüyle gerçekleşir. Marifetin gereğini elde etmek ise iyi bir rehber edinmeye bağlıdır. Mürşid-i kamil sâliki irfan deryasına boğar, yolculuğunda cilveler, farklılıklar, imtihanlar, engeller karşısında şaşkına dönmemesi için kendisine burhanlar verir. Marifetin kemalini bulmak için akıl, ruh ve gönü bu yolda feda etmeyi öğretir. Çünkü irfan marifet vadisi uçsuz bucaksız bir deryadır. Canını feda etmeyen, korkusuzca dalmayan ve yüzme bilmeyen, saman çöpü gibi akıntıya kapılıp gidenler helak olurlar. Marifet deryasına dalmaktan maksat inciler elde edebilmektir. Saman çöpü gibi suyun yüzeyinde akıntıya kapılıp gidenler şaşkına dönerler. Deryaya dalmaktan aciz kalanlar idrak edemez, gerçeği bilemez, hakikati göremezler. Marifet deryasına dalıp hakikat incileri toplayanlar Lahuti kuşa döner, iki âlemin dane misali görür, varlık kisvesinden sıyrılırlar. Marifet deryasına

⁵³ Şirvânî, *Şerhu Merâtibi Esrârî'l-Kulûb*, s. 198.

dalanlar herşeyden müstağni olmaya, çark-ı felek gibi dönüp durmaya, ilahi cemali düşünmeye başlar.⁵⁴

d. İstiğna Vadisi: Kalb, aşk ve marifet vadilerini geçen sâlik, istiğna vadisinin hakkını vermeye davet edilir. İstiğna hali aşktan hoşnutluğu, kayıtlardan azadeliği, cemalullahı iştıyakı gerekli kılar. Müstağni olmayı başaranlar huzurda bulunmanın heyecanını yaşarken, niyazda bile bulunmayı, isteklerini bile arz etmeyi yersiz görürler. Müstağni tabiata sahip âşıklar Hak uğruna boyunlara yaya çevirmişlerdir. Ne varlığa sevinirler ne de yokluğa yerinirler. Medhi de zemmi de bir görürler. Dünyanın da ahiretin de kaygısından kurtulurlar. Ne darlıktan bunalırlar ne de varlıktan şımarırlar. İstiğna vadisinde kahır deryası coşup taşınca nice canlar feda olmaya başlar. İstiğna vadisinde şaşılığa yer verilmez, ikilikten kurtulup birliği idrak zevki tattırılır. İstiğna vadisinden geçenler kesreti vahdette, vahdeti kesrette görürler, kesret âlemindeki çokluğu Nakkâş'ın nakşı olarak bilirler. İstiğna vadisinde vahdet deryası taşmaya başlayınca zan da yakîn de zail olur. İstiğna vadisinde varlık hazinemiz inciye dönüşür, canlarımız canlar canına ayan olur. Huzura varınca tüm varlıklar gözden zail olur. Aşk şarabını içenler, benlik kaygısından kurtulanlar ve ellerin elindekilerden yüz çevirenler kin ve nefretten uzak dururlar. Kâinatın sırlarına erenler eşyanın özeline de geneline de gözlerini kapatırlar. İstiğna vadisinde tevhid deryası cûş u raha gelince bu kez ne zaman ne mekan kaydı kalır ortada.⁵⁵

e. Tevhid Vadisi: Seyr u sülûkun beşinci vadisi olan tevhid vadisine vasil olan sâlik, tecrid bineğine binip vahdet menziline doğru yol

⁵⁴ *Şircânî, Şerhu Merâtibi Esrârî'l-Kulûb*, s. 199-203.

⁵⁵ *Şircânî, Şerhu Merâtibi Esrârî'l-Kulûb*, s. 203-205.

kat eder. Varlık kadehini kırıp benlik ve bizlik iddiasından kurtulur. Yüz esmaya da bin eşyaya da nazır olsa her baktığı yerde Bir'i görmenin derdindedir. Esmâ ve ekvan ne kadar çeşitli olursa olsun bütün sayılar Bir'de mündemiç olur. Benlik ve senlik, şaşılık ve ikilik yok olunca Samedaniyet bilinci artar, kesret girdabında boğulmak yerine vahdet deryasında inciler toplamak hasıl olur. Tevhid vadisinde ayakta kalmayı başaranlar, damlalarını deryaya dönüştürür, ayıp ve kusur görmeyen göze dönüşür, beklentilerden kurtulur, payeler edinmekten geçer, kelamı bir kenara koyup sessizliğe bürünür ve irfan sohbetine katılır. Her türlü suret ve şekillerden soyutlanıp şüphelerini izale eder. Yarasa misali görmeye takati bulunmayanların Güneşin ışıklarına bakması öngörülemez. Dolayısıyla ilahi nurlardan istifadenin yolu tevhid vadisinde yol almaya bağlıdır.⁵⁶

f. Hayret Vadisi: Geçtiği vadilerde dertten derde düşen, geçtiği her aşamada acziyetini idrak eden, ilahi güzellikler ve manevî hakikatleri temaşa eden sâlik hayretler içinde kalır. Hayretler içinde kalan sâlik, sonunda nefsinin Hakk'a bende kılar ve kalbini her türlü zandan arındırır. Hayret vadisinde mücahede ve riyazet arttıkça artar. İçsel çatışma artar. Sâlik zaafıyla yüzleşir. Saplantılarından kurtulmaya, dar görüşlülükten uzaklaşmaya, rahata düşkünlükten kurtulmaya çalışır. Göğsü ateşler içinde yanmaya, kalbi aşkla dolmaya, ruhu mücadelecî tabiata bürünmeye başlar. Kalbinin derinliklerinde gam ağacını diken sâlik, hatalarına, günahlarına, gafletle geçen ömrüne ve zamanında tedarik edemediği manevî azıklardan yoksunluğuna ağlamaya başlar.⁵⁷

⁵⁶ Şîrvânî, *Şerhu Merâtibi Esrârî'l-Kulûb*, s. 205-208.

⁵⁷ Şîrvânî, *Şerhu Merâtibi Esrârî'l-Kulûb*, s. 208-210.

g. Fenâ Vadisi: Yedinci vadiye gelindiğinde fakr sahibi olan sâlik fenaya ermeye başlar. Artık ne yol, ne yolcu, ne azık, ne hesap kalır ortada. Şîrvânî'ye göre canandan haberdar olabilmek için kendimizden habersiz olmamız gerekmektedir. Ona göre tasavvuf yolunun bütün getirisi hayran olmak ve tüm varlıktan külli olarak viran olmaktır. Fena vadisinin getirisi tamamen derttir. Hem bu derdin devası da derttir. Fena vadisinin derdine hemdem olanlar onun gamına da mahrem olurlar.⁵⁸

Sonuç

Dünyalık adına üzülenlere seslenen Şîrvânî, dünya hayatının endişelenmeyecek kadar basit olduğunu belirtir. Dünyayı fiziksel anlamı yerine ahlâkî bir kavram olarak ele alan Şîrvânî, dünyanın baştan sona uyku ve gafletten ibaret olduğunu söyleyerek psikolojik yaklaşım sergilemektedir. Dünyadan uzaklaşmayı küresel âlemden kaçmak değil dünyevileşme tabiatından kaçınmak olarak değerlendirir. Sâliki Allah sevgisinden ve Allah'a kulluktan alıkoyan her şey dünyadır. Bizi Allah gerçeğinden alıkoyan dünyalık nesnelere karşı peygamberler, zerre kadar bile olsa değer vermemişlerdir. Dünyevî duygu ve tutkuların her biri onların nezdinde birer hayalden ibarettir. Dünyanın geçici hazlarına kapılanlar aldanmışlar ve zillete düşer olmuşlardır.

Şîrvânî sâlikin dünyayı isteyene bırakmasını, boş yere gam yememesini, kendisini incitmemesini, Allah'tan dünya ve ahiret nimetlerinin hayırlısını talep etmemesini, Allah'tan gelen her türlü bela ve mihneti hoş karşılamasını tavsiye etmektedir.

Tasavvufî hayat yolculuktan ibarettir. Şîrvânî tasavvuf yolunu kat

⁵⁸ Şîrvânî, *Şerhu Merâtibi Esrârî'l-Kulûb*, s. 210-215.

edenlerin ancak bilenler olduğunu, farkındalık ruhuna sahip olmadan yolculuk yapılamayacağını, yolun inceliklerini ve gereklerini tanımadan vuslata erişilemeyeceğini söylemektedir. Ona göre Hakk'ı idrak edebilmek, kendimizi bilmeye bağlıdır. Kendi acizliğinin farkında olanlar iddiada bulunmaktan vazgeçer, ne işlediği hatalardan ümitsizliğe düşer ne de yaptığı ibadetlerden kendine paye çıkarırlar. Mahviyet duygusuna sahip olanlar ne maziyle avunurlar ne de istikbal endişesine koyulurlar. Zaman ve mekan kaydından uzak anı yaşamanın gayretini güderler. Kendi acziyetini görenler Allah'ın kudreti karşısında hayret duygusuna kapılır, gözleri yaşlı ve bağı yanık bir halde hayretini artırmanın derdine düşerler. Mahviyet ehli kendini gizledikçe gizler. Toprak misali hazinesini kendi içinde saklar. Kemalini görülmesinden, ahvalinin bilinmesinden ve sırlarının inkişafından rahatsız olurlar. Mahviyet öyle bir duygudur ki, ömür boyu ilim tahsil etse de kişinin hiçbir şey bilmediğini idrak etmesini sağlar. Onlar ilme susamış ama kazanımlarını yok hükmünde bilirler. Kullukta kemale ermenin yolu teslimiyet ve sükut halidir. Hakikat yolculuğunda yol katedenler yokluk deneyimini sağlamış ve susmanın kıymetine ermişlerdir.

Şirvânî tasavvufî terbiyenin olmazsa olmaz ilk şartını mürşide intisap olarak görür. Rehbersiz yola çıkılamayacağını, yolların yaman olduğunu, hassas ölçüleri bulunan bu yolda mutlaka bir bilenin kılavuzluk yapması gerektiğini düşünür. Tasavvuf vadisinde nice canlar hayatlarından olmuştur. Mürşid edinmeden bu vadede dolaşmaya kalkışanlar sonlarının ne olacağını bilemezler. Mürşidin himayesine bürünmeden tasavvuf yolundan bahsetmek ve tasavvufî makam iddialarında bulunmak felaketlere davet çıkarmaktır.

Kaynakça

- Almaz, Hasan (2007). *Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pîr Seyyid Yahya Şirvânî Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Kadir, Özköse (2013). Seyyid Yahyâ Şirvânî'nin Keşfu'l-Kulûb Adlı Eserinde Tasfiye-yi Kalb Düşüncesi. *Kafkasya'dan Anadolu'ya Kültür Köprülerimiz Uluslararası Seyyid Yahyâ Şirvânî ve Halvetîlik Sempozyumu*. Bakü.
- Şirvânî, Seyyid Yahya (2007). Menâzilu'l-Âşıkîn, Aşıkların Menzilleri. H. Almaz içinde, *Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pîr Seyyid Yahya Şirvânî Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- *Risâle-i Etvâr-i Kalb*. Manisa Muradiye: Ktp.2906/8.vr.8b-9a.
- (2007). Şerhi Merâtibi Esrâri'l-Kulûb. H. Almaz içinde, *Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pîr Seyyid Yahya Şirvânî*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- (2011). *Şifai'l-Esrâr Sûfî Yolunun Sırları*. (M. Rıhtım, Dü.) İstanbul: Sûfî Kitap.